

Аналіз руху грошових потоків у процесі управління ефективністю діяльності малих підприємств

Розроблено методику аналізу стратегічної ефективності діяльності малих підприємств на базі дослідження руху їхніх грошових коштів, сформовано критерії оцінки рівня стратегічної ефективності суб'єктів малого підприємництва. Доведено значення керування грошовими потоками від операційної, фінансової, інвестиційної діяльності у процесі управління ефективним розвитком малих підприємств.

Ключові слова: ефективність, грошовий потік, рух грошових коштів, інвестиційна діяльність, інноваційні перетворення.

Разработана методика анализа стратегической эффективности деятельности малых предприятий, базирующаяся на исследовании движения их денежных средств. Сформированы критерии оценки уровня стратегической эффективности субъектов малого предпринимательства. Обосновано значение управления денежными потоками от операционной, финансовой, инвестиционной деятельности в процессе управления эффективным развитием малых предприятий.

Ключевые слова: эффективность, денежный поток, движение денежных средств, инвестиционная деятельность, инновационные преобразования.

The technique of the analysis of strategic efficiency of activity of the small enterprises, based on research of movement of their money resources is developed. Criteria of an estimation of level of strategic efficiency of subjects of small business are generated. Value of management by monetary streams from operational, financial, investment activity in managerial process by effective development of small enterprises is proved.

Keywords: efficiency, monetary stream, movement of money resources, investment activity, innovative transformations.

Постановка проблеми. Якість управління грошовими потоками є однією з важливих характеристик діяльності підприємства. Забезпечення ефективної діяльності малих підприємств передбачає фінансування інноваційних перетворень, що з позиції управління рухом грошових коштів передбачає формування від'ємного грошового потоку від інвестиційної діяльності. Тому ефективний менеджмент на малому підприємстві передбачає контроль та поліпшення не тільки показників, що характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання (рентабельність, ліквідність, ділова активність тощо), а й елементів, що характеризують пріоритети формування грошових потоків. Управління ефективним розвитком малого підприємства у довгостроковому періоді доцільно розглядати з позиції дослідження руху грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Для отримання більш достовірних висновків про ефективність використання коштів та діяльності в цілому

необхідно порівняння результатів аналізу показників фінансового стану підприємства з результатами аналізу руху грошових коштів за видами діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання управління грошовими потоками знаходить широке відображення у працях таких вітчизняних дослідників, як І.О. Бланк [1, 2], М.Д. Білик [3], О.В. Гривківська, О.В. Прокопець [4,5], А.М. Поддєрьогін, А.М. Невмержицький [6]. Методи аналізу руху грошових коштів, розроблені зарубіжними та вітчизняними вченими, дозволяють отримати вичерпні висновки про характер управління грошовими коштами суб'єктів господарювання та про ефективність діяльності підприємств в короткостроковому періоді, тобто про поточну ефективність діяльності. Деякі методики [5, 6] спрямовані на застосування аналізу руху грошових коштів як допоміжного елемента в межах дослідження економічного потенціалу, вартості підприємства, стратегії його розвитку. Однак, незважаючи на глибину проведених досліджень, відкритим залишається питання управління рухом грошових коштів в процесі забезпечення стратегічної ефективності малих підприємств, тобто спроможності суб'єкта господарювання до розширення діяльності і підвищення загальної вартості підприємства у довгостроковому періоді.

Метою статті є розробка методики аналізу стратегічної ефективності малих підприємств на базі аналізу руху їх грошових коштів та формування критеріїв оцінки рівня стратегічної ефективності суб'єктів малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Управління грошовими потоками на малих підприємствах в процесі забезпечення їх стратегічної ефективності має бути адаптоване з урахуванням особливостей функціонування малих підприємств. Зокрема, раніше доведено [7], що головною умовою ефективного функціонування малого підприємства як в чинних умовах господарювання, так і взагалі, є спрямованість на інноваційний розвиток та розширення діяльності. Крім того, мале підприємництво є рушійною силою інноваційних перетворень на макрорівні, тому використання коштів на інвестиційні цілі є індикатором інноваційної активності підприємства, його інвестиційної привабливості та виправданості його існування в макроекономічному сенсі.

Оцінка ступеня інноваційної активності та раціональності розподілу ресурсів малого підприємства на інвестиційні та поточні цілі можлива саме шляхом аналізу руху грошових коштів підприємства в аспекті їх розподілу на операційну, інвестиційну, фінансову діяльність. З цієї точки зору основною метою аналізу ефективності управління малим підприємством має стати виявлення джерел підвищення ефективності та напрямів усунення проявів неефек-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

тивного функціонування підприємства на підставі результатів комплексного аналізу фінансового стану та руху грошових коштів підприємства. Основним інструментом аналізу в цьому випадку є аналіз руху грошових коштів малого підприємства.

У процесі аналізу стратегічної ефективності малого підприємства вирішуються такі завдання:

- виявлення основних тенденцій формування чистого грошового потоку в цілому та за елементами;
- дослідження основних фінансових коефіцієнтів, що характеризують особливості формування руху грошових коштів шляхом здійснення кількісного аналізу, що підтверджує висновки про якісні характеристики грошового потоку та є підґрунтям для аналізу ефективності розподілу коштів;
- оцінка ефективності розподілу коштів на потреби операційної, інвестиційної, фінансової діяльності;
- порівняння результатів аналізу ефективності використання грошових коштів з результатами аналізу фінансового стану та фінансової (поточної) ефективності діяльності.

Враховуючи існуючі методики аналізу руху грошового потоку розроблено методику аналізу ефективності діяльності малих підприємств, яка базується на порівнянні результатів аналізу поточної ефективності та ефективності управління грошовими потоками малого підприємства. Схема проведення аналізу ефективності малого підприємства наведена на рисунку.

У процесі реалізації першого блоку аналізу ефективності пропонується дослідження динаміки показників поточної ефектив-

ності, зокрема коефіцієнту рентабельності діяльності, коефіцієнту фінансової стійкості. В межах дослідження поточної ефективності доцільно також застосовувати такі показники:

- коефіцієнт окупності витрат, який пропонується розраховувати як відношення чистого прибутку (збитку) до обсягу витрат, понесених підприємством в процесі забезпечення діяльності;
- коефіцієнт фінансової ефективності, який має характеризувати, який розмір чистого грошового потоку генерований однією гривнею витрат підприємства.

Блок 2 аналізу ефективності діяльності малих підприємств присвячений аналізу руху грошових коштів та порівняння результатів аналізу якості управління грошовими потоками на досліджуваних підприємствах.

Метою першого етапу аналізу руху грошових коштів малого підприємства є дослідження рівня збалансованості грошового потоку та з'ясування передумов його розбалансованості. Тенденції формування чистого грошового потоку мають бути порівняні з тенденціями розвитку основних показників фінансового стану та поточної ефективності, зокрема, рентабельності діяльності та фінансовою ефективністю. Таке порівняння сприятиме виявленню основних тенденцій розподілу коштів підприємства та дозволить зробити перші припущення щодо раціональності витрачання та залучення коштів підприємства.

І.А. Бланком зазначено, що «основною формою економічного ефекту, що генерується грошовими потоками підприємства, є «чистий грошовий потік. Рівень чистого грошового потоку ха-

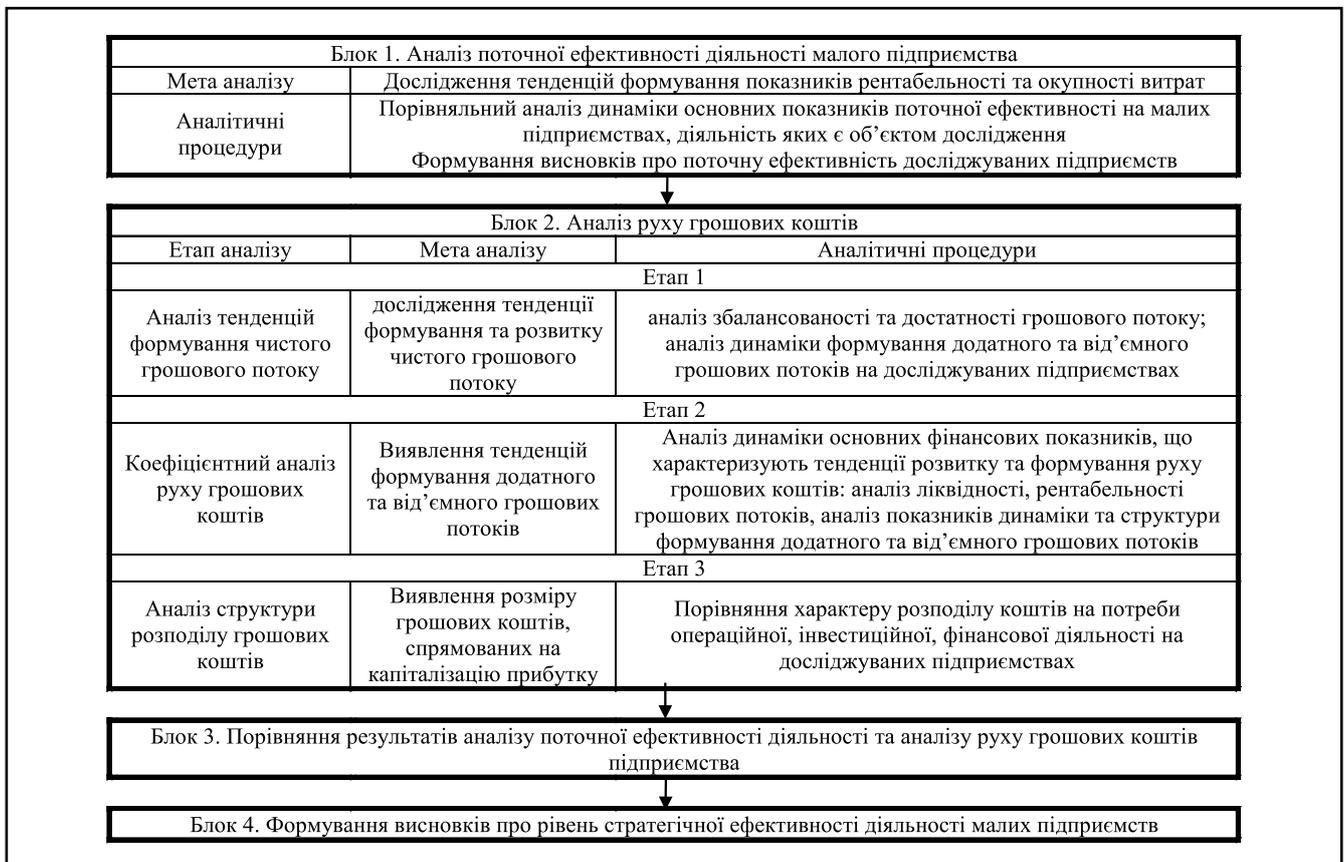

Схема проведення аналізу ефективності малого підприємства

Розробка автора.

ра характеризує спроможність капіталу в грошовій формі забезпечувати різну ступінь самозростання його вартості» [2, с. 13]. При цьому дослідниками [2, 3] наголошено на негативних наслідках як дефіцитного, так і надлишкового грошових потоків. Надлишковий грошовий потік формується в умовах значного перевищення додатного грошового потоку над від'ємним та ілюструє неспроможність підприємства до раціонального розподілу коштів шляхом капіталізації частини створеного доходу. Дефіцитний грошовий потік ілюструє ситуацію, у якій грошових коштів підприємства недостатньо для забезпечення поточних або капітальних потреб підприємства. Найбільш яскравим випадком дефіцитного грошового потоку є від'ємне значення чистого грошового потоку підприємства. Дефіцитний грошовий потік може бути також сформований на фоні позитивного значення чистого грошового потоку, але являти собою неспроможність підприємства забезпечити певні потреби. Дефіцитним і, зокрема, від'ємним на підприємстві, що функціонує ефективно, чистий грошовий потік може бути лише епізодично за умови спрямування позикових коштів на фінансування інвестиційної діяльності. Але взагалі від'ємне значення чистого грошового потоку є ознакою нестабільності діяльності та необхідності перегляду політики управління коштами.

Збалансованим є чистий грошовий потік, який забезпечує «збалансованість між обсягами додатного та від'ємного його видів (з урахуванням передбаченого приросту запасу грошових коштів) [2, с. 42]»:

$$ДГП = ВГП + ДЗГК, \quad (1)$$

де ДГП – додатний грошовий потік;

ДЗГК – передбачений запас грошових коштів [2, с. 42];

ВГП – від'ємний грошовий потік.

У результаті перетворення формули (1), отримано рівняння збалансованого грошового потоку:

$$\begin{aligned} ДЗГК &= ДГП - ВГП; \\ ДЗГК &= ЧГП, \end{aligned} \quad (2)$$

ЧГП – чистий грошовий потік.

Планування обсягу грошових надходжень на малих підприємствах зазвичай здійснюється суб'єктивно та не обґрунтовується певними економічними розрахунками. Тому мінімальний запас грошових коштів, у разі відсутності планування руху грошових коштів на підприємстві, можливо оцінити як середньоденний розмір від'ємного грошового потоку від операційної діяльності за минулий період, скорегований на індекс цін попереднього періоду у галузі, що досліджується.

Планування залишку грошових коштів є необхідним елементом планування діяльності підприємств, що доволі часто ігнорується представниками малого підприємництва. Тому в процесі аналізу грошових потоків здійснено припущення, що за умови ефективного функціонування підприємства додатний та від'ємний грошовий потоки мають максимально наближатись за значеннями один до одного через спроможність підприємства раціонально використовувати грошові ресурси та коригувати потреби відповідно до розміру зароблених коштів. Негативний чистий грошовий потік може бути лише окре-

мим випадком, пов'язаним із залученням коштів до інвестиційної діяльності. Позитивний чистий грошовий потік має бути якомога меншим або близьким до розміру мінімального запасу через необхідність раціонального розподілу коштів та залучення надлишкового залишку грошових коштів до фінансових установ з метою отримання додаткових вигід у вигляді процентів банку та покриття можливих витрат, пов'язаних з інфляцією. Існування надлишкового грошового потоку на малому підприємстві слід вважати ознакою недостатньої ефективності розподілу коштів, оскільки критерієм ефективного функціонування суб'єкта малого підприємництва є спрямованість на розвиток, який має реалізуватись через залучення коштів на інвестиційні цілі. Для покриття інших непередбачених витрат малим підприємствам доцільно користуватись овердрафтом як «особливою формою надання короткострокового кредиту клієнту банку у випадку, коли величина платежу перевищує залишок коштів на рахунку клієнта» [8].

За результатами першого етапу аналізу руху грошових коштів основним критерієм ефективного формування грошових потоків визнано такі умови:

$$\begin{cases} ЧГП \rightarrow \min, \\ ЧГП \rightarrow ДЗГК, \\ ЧГП > 0 \end{cases} \quad (3)$$

Метою другого етапу аналізу чистого руху грошових коштів є дослідження характеру надходження і витрачання грошових коштів шляхом аналізу основних фінансових показників, що характеризують співвідношення додатного та від'ємного грошових потоків, а також дозволяють здійснити зіставлення фінансового результату діяльності та руху грошових коштів. Результати цього етапу аналізу є підґрунтям для проведення аналізу структури розподілу грошового потоку за видами діяльності.

Серед показників, виділених дослідниками [1, 9, с. 259, 5, 10], найбільш інформативними є такі:

- ліквідність грошового потоку ($L_{гр}$); грошовий потік вважається ліквідним, якщо $KL_{гр} > 1$ та неліквідним, якщо $KL_{гр} < 1$;
- рентабельність витрачених грошових коштів (P_B) – характеризує розмір прибутку (збитку), що припадає на одну гривню витрачених коштів;
- рентабельність отриманих грошових коштів (P_D) – характеризує розмір прибутку (збитку), що припадає на одну гривню отриманих коштів;
- рентабельність чистого грошового потоку ($P_{чгп}$) – характеризує розмір прибутку (збитку), що припадає на одну гривню чистого грошового потоку;
- коефіцієнт якості чистого грошового потоку ($E_{гр}$) – дозволяє виявити обсяг прибутку та амортизаційних відрахувань, забезпечених кожною гривнею від'ємного грошового потоку, тобто кожною гривнею платежів;
- коефіцієнт участі інвестиційної діяльності у формуванні від'ємного грошового потоку ($K_{идвдгп}$) – дозволяє оцінити ступінь капіталізації грошових коштів підприємства;
- коефіцієнт участі операційної діяльності у формуванні додатного грошового потоку ($K_{додгп}$) дозволяє оцінити ступінь

Оцінка рівня стратегічної ефективності малих підприємств

Рівень стратегічної ефективності	Економічний зміст ситуації	Критерії визначення рівня стратегічної ефективності	
		рівень рентабельності діяльності (оцінка P_d)	рівень управління грошовим потоком (оцінка $K_{идВДП}$)
1 (задовільний)	Зростання рентабельності; зростання платежів, пов'язаних з фінансуванням інвестиційної діяльності	$\overline{P_d} > 0, K_{кут} > 0$	$K_{идВДП} > 0, K_{кут} > 0$
2 (задовільний)	Спадання показників рентабельності на фоні зростання інвестиційних платежів	$\overline{P_d} > 0, K_{кут} < 0$	$K_{идВДП} > 0, K_{кут} > 0$
3 (задовільний)	Фінансування інноваційного розвитку на фоні загального подолання кризових явищ	$\overline{P_d} < 0, K_{кут} > 0$	$K_{идВДП} > 0, K_{кут} > 0$
4 (незадовільний)	Зростання показників рентабельності на загальному фоні скорочення фінансування інноваційних перетворень	$\overline{P_d} > 0, K_{кут} > 0$	$K_{идВДП} \rightarrow 0, K_{кут} < 0$
5 (незадовільний)	Зниження рентабельності діяльності на фоні скорочення фінансування інноваційних перетворень	$\overline{P_d} > 0, K_{кут} < 0$	$K_{идВДП} \rightarrow 0, K_{кут} < 0$
6 (незадовільний)	Поліпшення показників рентабельності в процесі подолання кризових явищ, економія на фінансуванні інноваційного розвитку	$\overline{P_d} < 0, K_{кут} > 0$	$K_{идВДП} \rightarrow 0, K_{кут} < 0$
7 (незадовільний)	Зниження рентабельності, скорочення фінансування інноваційних перетворень, кризовий стан діяльності підприємства	$\overline{P_d} < 0, K_{кут} < 0$	$K_{идВДП} \rightarrow 0, K_{кут} < 0$

участі операційної діяльності у формуванні додатного грошового потоку.

Комплексний аналіз динаміки зазначених показників дозволить оцінити якість управління грошовими коштами підприємства та з'ясувати ступінь капіталізації грошових коштів в процесі фінансування інвестиційної діяльності.

На третьому етапі аналізу грошових потоків проводиться дослідження розподілу коштів підприємства на потреби операційної, інвестиційної та фінансової діяльності та формується висновок про раціональність використання грошового потоку.

Порівняння результатів аналізу поточної ефективності діяльності та аналізу руху грошових коштів підприємства, яке пропонується здійснювати в процесі реалізації блоку 3 аналізу ефективності діяльності малих підприємств, передбачає зіставлення динаміки рентабельності діяльності та окупності витрат з динамікою коефіцієнту участі інвестиційної діяльності у формуванні від'ємного грошового потоку. Таке зіставлення доцільно здійснювати шляхом порівняння середнього значення зазначених показників, розрахованих для досліджуваних підприємств, а також порівняння кутових коефіцієнтів ($K_{кут}$) ліній тренду показників. Зіставлення кутових коефіцієнтів ліній тренду дозволить оцінити динаміку розвитку показників.

У результаті оцінки порівняння показників поточної ефективності діяльності та показників якості управління грошовим потоком формується висновок про рівень стратегічної ефективності діяльності малих підприємств (блок 4). Стратегічну ефективність підприємства пропонується оцінити за шкалою, яка наведена в таблиці. Рівні стратегічної ефективності підприємства розміщені у таблиці за ступенем зниження ефективності діяльності.

Оцінка стратегічної ефективності діяльності малих підприємств, проведена за наведеною методикою, дозволить виявити резерви підвищення його ефективності та забезпечити раціональне спрямування грошових коштів на фінансування інноваційних перетворень.

Висновки

Забезпечення стратегічної ефективності, яке має стати основним напрямком управління сучасним малим підприємством, передбачає здійснення інноваційної діяльності. З позиції управління суб'єктом господарювання фінансування інноваційної діяльності та розвиток підприємства можливі шляхом виконання заходів як операційної (основної), так і інвестиційної та фінансової діяльності. Формування від'ємного грошового потоку від інвестиційної діяльності ілюструє здійснення заходів, що спрямовані на капіталізацію прибутку, тобто на здійснення інноваційних розробок та впроваджень, оновлення необоротних активів, розміщення коштів у цінних паперах інших підприємств.

Управління ефективним розвитком малого підприємства у довгостроковому періоді пропонується розглядати з позиції управління грошовими потоками від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. У свою чергу, планування розподілу грошових коштів має ґрунтуватись на результатах аналізу руху грошових коштів підприємства від зазначених видів діяльності.

На підставі результатів узагальнення існуючих підходів до аналізу руху грошових коштів розроблено методику аналізу ефективності малих підприємств, яка базується на порівнянні результатів аналізу поточної ефективності діяльності та аналізу руху грошових коштів підприємства. Визначальним критерієм стратегічної ефективності діяльності підприємств пропонується вважати рівень фінансування інноваційних перетворень, тобто характер формування від'ємного грошового потоку від інвестиційної діяльності.

Література

1. Бланк І.А. Управление денежными потоками / І.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып.8). – ISBN 966-521-150-1.
2. Бланк І.А. Концептуальные основы финансового менеджмента / І.А. Бланк. – Ника-центр, Эльга. – К., 2003. – 448 с. – ISBN 5-901620-38-0, 966-521-187-0.

3. Білик М.Д. Грошові потоки підприємств у мікро- та макроекономічному аспекті / М.Д. Білик, С.І. Надточій // Фінанси України. – 2007. – №6 (132). – С. 133–147.

4. Гривківська О.В. Дослідження грошових потоків від інвестиційно-фінансової діяльності підприємств / О.В. Гривківська, О.В. Прокопець // Актуальні проблеми економіки. – К., 2010. – №5 (107). – С. 69–73.

5. Управління інвестиційно-фінансовою діяльністю підприємств машинобудування: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / О.В. Прокопець; ПВНЗ Європ. ун-т. – К., 2009. – 20 с. – укр. // <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09povdpm.zip>

6. Поддєрьогін А.М. Ефективність управління грошовими потоками підприємства / А.М. Поддєрьогін, Я.І. Невмержицький // Фінанси України. – 2007. – №11 (144). – С. 119–127.

7. Зарєвчацька Т.В. Роль малого підприємства у розвитку підприємницьких взаємин в суспільстві / Т.В. Зарєвчацька // Матеріали науко-

во-практичної конференції «Соціально-економічні аспекти формування громадянського суспільства в Україні» 6–7 червня 2008 р. м. Умань. – С. 50–52.

8. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 494 с. – (Библиотека словарей «ИНФРА-М»). – ISBN 978–5–16–0027*05–0.

9. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 680 с. – ISBN 966–8059–16–6.

10. Управління грошовими потоками вугільних шахт: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / В.А. Харченко; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2008. – 20 с. – укр. // <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08hvarpvs.zip>

В.А. ПАНЧЕНКО,
к.е.н., доцент, Кіровоградський кооперативний коледж економіки і права ім. М.П. Сая

Моніторинг інформаційної підсистеми управління якістю торговельного обслуговування в споживчій кооперації

Виявлення і реалізації резервів підвищення якості торговельного обслуговування в системі споживчої кооперації можливо досягти за рахунок застосування розробленої комплексної системи діагностики, складовими якої стануть матеріально-технічні, соціально-психологічні та інформаційні напрями оцінки. Автором встановлено структуру оцінки показників інформаційної підсистеми моніторингу управління якістю торговельного обслуговування споживачів.

Ключові слова: *якість, торговельне обслуговування, управління якістю торговельного обслуговування, роздрібна торгівля, система споживчої кооперації.*

Виявления и реализации резервов повышения качества торгового обслуживания в системе потребительской кооперации возможно достичь за счет применения разработанной комплексной системы диагностики, составляющими которой станут материально-технические, социально-психологические и информационные направления оценки. Автором установлена структура оценки показателей информационной подсистемы мониторинга управления качеством торгового обслуживания потребителей.

Ключевые слова: *качество, торговое обслуживание, управление качеством торгового обслуживания, розничная торговля, система потребительской кооперации.*

Identification and implementation of provisions to improve the quality of commercial services in the consumer cooperatives can be achieved through the application of the developed integrated diagnostic system, which consists of materi-

al-technical, socio-psychological assessment and information areas. The author determined the structure of evaluation of management information subsystem for monitoring the quality of commercial services customers.

Постановка проблеми. Нові економічні умови, пов'язані з розвитком ринкових відносин, розширення меж інформаційного простору, підвищення культурного рівня і запитів споживачів, комп'ютеризація технологічних і управлінських процесів зумовили необхідність посилення вимог до діяльності всіх суб'єктів ринку, зокрема – роздрібних торговельних підприємств.

Ринкова економіка вимагає докорінного перегляду функціонування роздрібною торгівлі, що є однією з галузей, стан якої відображає рівень життя населення, а також ефективність функціонування економіки. Потреби покупців змінюються, посилюється конкуренція між різними роздрібними торговельними підприємствами. Господарючі суб'єкти розширюють свій вплив на менш освоєні сегменти. Спостерігається експансія з обласних центрів – у районні центри, із міст у сільську місцевість.

Споживча кооперація України нині вже не є лідером у торговельному обслуговуванні сільських жителів. Непідготовленість окремих господарюючих суб'єктів споживчої кооперації до прийняття самостійних рішень у сфері торговельної діяльності зумовила зниження обсягів реалізації товарів, втрату значної частини роздрібною торговельною мережі, зміну її якісного стану.

Ситуація, що склалася, дає підстави зробити висновок про зниження якості торговельного обслуговування жителів села в